

سال یازدهم / تابستان ۱۴۰۱

تأملی بر اهداف و برنامه‌های توانمندسازی کارآفرینانه زنان در کشور مالزی

• محمدعثمان حسین‌بر^۱، بهروز روستاخیز^۲، سمیرا آهار^۳

DOR: 20.1001.1.38552322.1401.11.43.2.8

چکیده

زنان به‌عنوان نیمی از جمعیت جهان، نقش مهمی در توسعه جوامع مختلف دارند. بنابراین رفع مسائل و مشکلات زنان، به‌ویژه پرداختن به موضوع توانمندسازی آنان که تلاشی برای ارتقای سطح اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی‌شان می‌باشد، بسیار حائز اهمیت است. در همین راستا، نگاه به مجموعه‌ای از تجربیات جهانی نشان می‌دهد که می‌توان از کارآفرینی به‌عنوان راهکاری برای توانمندسازی و بهبود وضعیت زنان بهره‌برد. پژوهش حاضر بر همین اساس، به دنبال آن بوده است تا با انجام یک مطالعه اسنادی و با حرکت از رویکردی توصیفی-تحلیلی، به بررسی تجربیات کشور مالزی در حوزه توانمندسازی زنان بپردازد. در پایان، پس از بررسی و تحلیل تجربیات این کشور بر پایه تکنیک تحلیل مضمون، درس‌آموخته‌های آن طبقه‌بندی و برای هر مقوله نیز مصادیقی ذکر گردیده است؛ که از جمله این موارد می‌توان به پیگیری برنامه‌های برابری جنسیتی؛ حمایت از زنان شاغل؛ توجه به زنان در تصمیم‌گیری‌های سیاسی و دولتی؛ توجه به تأمین مالی فعالیت‌های تجاری زنان؛ آموزش، راهنمایی و ارزیابی اشاره داشت.

واژگان کلیدی: زنان، توانمندسازی زنان، کارآفرینی، کشور مالزی.

۱. دانشیار جامعه‌شناسی دانشگاه سیستان و بلوچستان؛ زاهدان، ایران؛ mohb@lihu.usb.ac.ir

۲. استادیار مردم‌شناسی و عضو پژوهشکده مطالعات و سیاست‌گذاری اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی؛ تهران،

ایران؛ b.roustakhiz@atu.ac.ir

۳. دانش‌آموخته کارشناسی‌ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه سیستان و بلوچستان؛ زاهدان، ایران؛ sa.ahar1393@gmail.com

۱. مقدمه

نیروی عظیم زنان علاوه بر این که به عنوان نقش همسری و مادری بر جامعه تأثیر بسزایی دارند، همچنین با انجام فعالیت‌ها و تعاملات اجتماعی و فرهنگی نیز می‌توانند نقش مؤثری در جامعه داشته باشند؛ چه زنان هم در بستر خانواده به عنوان انتقال‌دهندگان فرهنگ و دانش و هم در جایگاه افراد متخصص و فرهیختگان جامعه، می‌توانند نقش مهمی را ایفا نمایند (صالحی و قاسمی، ۱۳۹۷: ۹۰). در این بین، با توجه به اینکه زنان اغلب شرایط زندگی دشوارتر و ناعادلانه‌تری نسبت به مردان در جامعه دارند، بنابراین تلاش برای بهبود وضعیت زنان، برای همه اقشار جامعه مفید خواهد بود. در حقیقت، توانمندسازی زنان از جمله ملاک‌های ضروری در توسعه پایدار است و بر اساس آموخته‌های بسیاری از کشورها اگر زنان توانمند نباشند، توسعه پایدار وجود نخواهد داشت. بنابراین توجه به مسئله توانمندسازی زنان، جامعه را در دستیابی به اهداف توسعه پایدار یاری خواهد کرد (کلدی و سلحشوری، ۱۳۹۱: ۸).

توانمندی زنان یک پدیده‌ی اجتماعی تلقی می‌شود و علل مختلفی در آن نقش دارد؛ از یک طرف علل درونی مانند ویژگی‌های شخصیتی و نقش خانواده فرد در رابطه با توانمندی او و... و از طرف دیگر عواملی همچون ساختارهای موجود در جامعه می‌توانند در توانمندی زنان نقش مهمی داشته باشند (همان، ۱۳۹۱: ۸).

زنان با تکیه بر کارآفرینی می‌توانند استعداد‌های خود را نمایان سازند و مشکلاتی که در نمایش توانایی‌هایشان وجود دارد را برطرف نموده و هر روز بیشتر و بیشتر بر جسارت‌های خود بیفزایند (گلرد، ۱۳۸۴: ۱۰۲). برای توسعه فرهنگ کارآفرینی، توجه به کارآفرینی و کارآفرینان که در فرایند پیشرفت اقتصادی جوامع گوناگون نقش مهمی دارند، بسیار حائز اهمیت می‌باشد. با توجه به نقش مهم زنان در تحولات اقتصادی کشورها، امروزه مطالعات بسیاری در زمینه کارآفرینی این گروه از افراد انجام گرفته است (محمدی و لشگرآرا، ۱۳۹۲: ۶۲). در عرصه جهانی زنانی که صاحب ابتکار و خلاقیت بوده و به عنوان کارآفرین فعالیتی را انجام داده‌اند، موجب تحولات بزرگی در زمینه‌های مختلف شده و نقش آنان به عنوان عامل توسعه اقتصادی و صنعتی، عامل برطرف‌کننده مشکلات و تنگناهای بازار و... در جوامع مورد تبیین قرار گرفته است (ارستی^۱، ۲۰۰۶؛ به نقل از ممیز و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۶).

براساس آنچه گفته شد، توجه به مسئله توانمندسازی زنان برای پیشرفت هر جامعه ضروری است. به همین جهت شایسته است تا همه سازمان‌ها و نهادهای مسئول با تمام توان خود برای رسیدن به این هدف تلاش نمایند تا از این طریق شاهد کاهش نابرابری‌ها به‌ویژه نابرابری‌های جنسیتی در جوامع باشیم و به سوی توسعه‌ای همه‌جانبه گام برداریم.

باری، از آنجایی که زنان آمار قابل توجهی از جمعیت ایران را تشکیل می‌دهند و اهمیت ویژه‌ای را در جامعه دارا می‌باشند، در سال‌های اخیر تلاش‌های زیادی به منظور توانمندسازی زنان کشور صورت گرفته است؛ لکن به دلیل وجود برخی موانع، نتایج مطلوب و مورد نظر به دست نیامده است و همچنان شاهد وضعیت ناعادلانه و فرودستی زنان نسبت به مردان در کشور هستیم. لذا مرور نظام‌مند تجربیات کشورهای مختلف در حوزه توانمندسازی زنان به منظور احصاء مدل‌هایی برای عمل در ایران و سایر کشورها از اهمیت بسیاری برخوردار است تا از این طریق وضعیت زندگی زنان به‌عنوان نیمی از جمعیت جامعه، بهبود پیدا کند. به این منظور، در پژوهش حاضر به بررسی تجربیات کشور مالزی در حوزه توانمندسازی زنان بر اساس فعالیت‌های کارآفرینانه پرداخته شده است. کشور مالزی در جنوب‌شرقی آسیا واقع شده و بین سال‌های ۱۹۹۹ با شاخص توسعه انسانی ۰/۶۴۴ تا سال ۲۰۱۸ با میزان ۰/۸۰۴ برای این شاخص، پیشرفت زیادی داشته است و اکنون در میان ۶۰ کشور با شاخص توسعه انسانی بالا قرار دارد (مسعود، بی‌تا)^۱. با توجه به این پیشرفت‌ها، بررسی تجربیات این کشور به منظور الگوگرفتن از دستاوردهای آن برای ایران، می‌تواند بسیار مفید باشد.

۲. پیشینه موضوع

توانمندسازی^۲ به شکل عام از ابتدای خلقت بشر وجود داشته و زندگی انسان در گذشته و فرایند تکاملی آن در طول تاریخ نشان‌دهنده این سابقه می‌باشد. تلاش‌هایی که انسان‌ها برای سازگارشدن با محیط جغرافیایی محل سکونت خود انجام می‌دهند و همچنین تلاش‌هایی که برای بهره‌گیری بیشتر از توان موجود در انسان انجام می‌گیرد را می‌توان توانمندسازی نام نهاد (کرم‌بستی، ۱۳۸۰؛ به نقل از شفیع و شریف‌زاده، ۱۳۹۹: ۳۶). توانمندسازی زنان از دیدگاه‌های مختلف به صورت‌های گوناگونی تعریف شده است؛ اما در همه این تعاریف، نکات

۱. قابل دسترسی به آدرسی: <https://b2n.ir/g18349>.

مشابهی یافت می‌شود. در اینجا یکی از جامع‌ترین تعریف‌ها ذکر می‌گردد: توانمندسازی زنان فرایندی است که به زنان امکان دسترسی می‌دهد تا در بخش‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در یک جامعه مشارکت داشته باشند. این موضوع زنان را قادر می‌سازد تا به طور کلی هویت و قدرت‌های خود را درک کنند؛ این امر شامل دسترسی بیشتر به دانش، منابع و استقلال بیشتر در تصمیم‌گیری‌ها و یا رهایی از بندهایی می‌باشد که به واسطه عرف، اعتقادات و... در جامعه ایجاد شده است (صدیقیان، ۲۰۲۰).^۱

در ارتباط با کارآفرینی نیز باید اشاره داشت مفهوم کارآفرین اساساً با مفهوم فعال اقتصادی و سرمایه‌گذار تفاوت دارد. کارآفرین، کسی است که در یک شرایط دشوار و تاریک، فرصت‌ها را می‌بیند و آن‌ها را درمی‌یابد، از میان انبوهی دشواری می‌گذرد و ارزش ایجاد می‌کند. بنابراین هدف تنها کسب درآمد نیست و کارآفرینان از دنبال کردن فرصت‌ها و به ثمر رساندن ایده‌های درخشان، به لحاظ روانی ارضا می‌شوند (شکرالله زاده، ۱۳۹۸).^۲

در همین راستا، کارآفرینی زنان فرایندی است که در آن زنان فعالیت اقتصادی خود را آغاز و تمام منابع را جمع‌آوری می‌کنند، با خطرات و چالش‌هایی روبه‌رو می‌شوند، برای دیگران اشتغال ایجاد نموده و شرکتی را به طور مستقل اداره می‌کنند. زنان کارآفرین ممکن است به عنوان یک زن یا گروهی از زنان معرفی شوند که یک شرکت تجاری را راه‌اندازی، سازماندهی و اداره می‌نمایند. از نظر شومپیتر به‌عنوان یک کارآفرین نوآور، زنانی که یک فعالیت تجاری را نوآوری، تقلید و یا به کار می‌گیرند، زنان کارآفرین نامیده می‌شوند (قائدها، ۱۳۹۸: ۷۵). کارآفرینی زنان و فعالیت آنان در مشاغل گوناگون موجب پیشرفت جامعه می‌گردد و شرکت آنان در حوزه‌های مختلف شامل سیاست، اقتصاد و ... یکی از شاخص‌های تولید هر کشور محسوب می‌شود (رنجبران، ۱۳۹۰ به نقل از آرامش و همکاران، ۱۳۹۹: ۴۲).

باری، با توجه به اهمیت موضوع، پژوهش‌های مختلفی در حوزه‌ی توانمندسازی زنان و نقش عوامل مختلف بر آن انجام شده است که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود: آرامش و همکاران (۱۳۹۹) پژوهشی را با عنوان «اثر بخشی کارآفرینی اجتماعی در توانمندسازی زنان روستایی؛ مورد: مناطق حاشیه‌نشین چابهار» انجام داده‌اند. بر اساس این تحقیق، یکی از موارد مقابله با محرومیت، توانمندسازی زنان می‌باشد و فعالیت‌های خلاقانه‌ای

۱. قابل دسترسی به آدرس <https://b2n.ir/n04426>

۲. قابل دسترسی به آدرس <https://b2n.ir/h13837>

که باعث توانمندسازی زنان شود، در حیطه کارآفرینی اجتماعی قرار می‌گیرد. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد، مهمترین شاخص توانمندساز زنان منطقه حاشیه‌نشین چابهار، اعتماد به نفس است و شاخص‌های انگیزه‌ی ایجاد اشتغال، میزان تحصیلات، رفع تبعیض از بازار کار، سیاست‌های حمایتی دولت به ترتیب در رتبه‌های دوم تا پنجم از نظر اهمیت توانمندسازی زنان این منطقه قرار دارند.

عاشوری توتکابنی (۱۳۹۴) در پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد خود با عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی زنان در کشورهای جهان سوم با تمرکز بر کشور ایران با استفاده از ماتریس سوات» بیان می‌کند که توجه به توسعه کارآفرینی و به‌ویژه کارآفرینی زنان در شرایط فعلی جامعه ایران که مسائل و مشکلات بسیاری در کشور وجود دارد، امری ضروری می‌باشد تا از این طریق کشور علاوه بر رسیدن به رشد، بتواند از تمام ظرفیت انسانی خود که نیمی از آن‌ها زن هستند بهره‌بردار شود.

تحقیقی توسط کیانی قلعه‌سرد و ارسلان‌بد (۱۳۹۳) تحت‌عنوان «توانمندسازی اقتصادی زنان با نگاهی به تجربه ژاپن» انجام شده است. بر اساس نتایج این تحقیق، زنان به‌عنوان نیمی از افراد یک جامعه دارای توانمندی‌های فراوانی هستند که اگر جامعه به دنبال استفاده حداکثری از توانمندی‌های خود باشد، این ضرورت وجود دارد تا با اتخاذ سیاست‌ها و فراهم ساختن بستر مناسب، زمینه حضور مفید زنان را در حوزه‌های گوناگون جامعه و بالاخص اقتصاد فراهم آورد. در این زمینه شناخت موانع، کمبودها، بسترها، ایجاد نهادها و اصلاح برخی آن‌ها امری غیرقابل چشم‌پوشی است. نگاهی به تجربه سایر کشورها نه به‌عنوان تقلید از برنامه‌های آن کشورها، بلکه به‌عنوان یک راهنما در طی نمودن این مسیر بهبود و اصلاح می‌تواند بسیار راهگشا باشد.

کرمانی و همکاران (۱۳۹۳) نیز پژوهشی را با عنوان «توانمندسازی مبتنی بر کارآفرینی اجتماعی: ارائه یک نظریه زمینه‌ای؛ مطالعه موردی ستاد توانمندسازی زنان سرپرست خانوار شهرداری تهران» انجام داده‌اند. بر اساس این پژوهش، از مهمترین شرایط علی مسئله توانمندسازی مبتنی بر کارآفرینی اجتماعی به‌عنوان یک رویکرد سازمانی، می‌توان به مدیریت تحول‌خواه، نیروی انسانی توانمند، ساختار سازمانی انعطاف‌پذیر، حاکمیت اخلاق حرفه‌ای و روحیه کارآفرینی اشاره کرد. بر مبنای نتایج حاصل از مطالعات کیفی صورت گرفته در این تحقیق، کارآفرینی اجتماعی به‌عنوان یک رویکرد سازمانی مورد شناسایی قرار گرفت که در

راستای وظیفه یا هدف سازمان مبنی بر توانمندسازی یک گروه اجتماعی معین (زنان سرپرست خانوار) کارآمد و راهگشا بوده است.

در بین پژوهشگران خارجی هم اوجدیران و اندرسون^۱ (۲۰۲۰) در نتایج تحقیقی با عنوان «کارآفرینی زنان در جهان سوم: توانمندسازی و رهایی» بیان می‌کنند که مانع توانمندسازی زنان این واقعیت است که آن‌ها زن هستند که این موضوع توسط فرهنگ‌ها و نظم اجتماعی مردسالار غالب، تقویت می‌شود. با این وجود کارآفرینی با بخشیدن آزادی محدود به زنان، مقابله‌ای اساسی در برابر این ساختارهای اجتماعی فراهم می‌کند. صرف نظر از این مسائل، زنان باید به طور مداوم تلاش کنند تا به آرامی ساختارهای آزادی را تغییر دهند.

نواز^۲ (۲۰۱۵) در پایان‌نامه مقطع دکتری خود با عنوان «از ناسازگاری جنسیتی تا توانمندسازی زنان» به این نتیجه رسیده است که برای پیشرفت بنگلادش و پرداختن به همه چالش‌های این کشور، ضروری است تا فرصت‌هایی برای زنان فراهم شود که آن‌ها را به صف اول مشارکت اقتصادی، اجتماعی و سیاسی برساند. به اعتقاد نویسنده، تغییر مداوم برای کشوری درحال توسعه مانند بنگلادش هرگز ایجاد نخواهد شد مگر اینکه زنان از طریق برنامه‌هایی مانند توسعه کارآفرینی توانمند شوند.

همچنین سید شاه علم^۳ و همکاران او (۲۰۱۱) پژوهشی را با عنوان «یک مطالعه تجربی از عوامل موفقیت زنان کارآفرین در منطقه جنوب در مالزی» انجام دادند که بر اساس نتایج آن دریافتند که حمایت خانواده، روابط اجتماعی و انگیزه‌های درونی به طور مثبت و معناداری بر موفقیت زنان کارآفرین در تجارت خرد تأثیر دارد.

۳. ملاحظات روش‌شناختی

این پژوهش با رویکردی توصیفی-تحلیلی انجام شده و برای گردآوری اطلاعات در آن، از روش اسنادی و مطالعات کتابخانه‌ای استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش، آن‌دسته از مکتوبات، اسناد و داده‌های تجربی موجود یا قابل دسترسی بوده که در ارتباط با موضوع پژوهش حاضر وجود داشته است. در راستای جمع‌آوری اطلاعات این تحقیق، ابتدا متون مربوط به توانمندسازی زنان در کشور مالزی اعم از کتاب‌ها، مقالات، پایان‌نامه‌ها و... از ابعاد گوناگون

1. Funmi (Olufunmilola) Ojediran and Alistair Anderson

2. Nawaz

3. Syed Shah Alam

مورد بررسی قرار گرفته و سپس برای تحلیل داده‌ها نیز از نوعی روش تحلیل موضوعی استفاده گردید. شایان ذکر است که در کشور مالزی، مجموعه‌ای از سیاست‌ها و اقدامات به‌منظور توانمندسازی زنان انجام گرفته است؛ اما به دلیل محدودیت‌های این قالب نوشتاری، تنها به برخی از آن‌ها در این مقاله اشاره گردیده است.

۴. جامعه زنان مالزی و نقش آنان در این کشور

منظور از جامعه زنان مالزی، جمعیت زنان این کشور با نژادها، اقوام و ادیان گوناگون است که در جایگاه‌های مختلف اجتماعی، خانوادگی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و... فعالیت می‌نمایند (صالحی و قاسمی، ۱۳۹۷: ۹۳). زنان این کشور، نقش بسیار مهمی در اقتصاد و توسعه اجتماعی کشورشان دارند (احمد، ۱۹۹۸: ۲۱). از زمان استقلال مالزی در سال ۱۹۵۷، با افزایش دسترسی به فرصت‌های شغلی و تغییر در محیط فرهنگی-اجتماعی، نقش و وضعیت زنان در مالزی دستخوش تغییر و تحولات اساسی شده است. این تغییرات به وضعیت زنان امروزی مالزی کمک کرده (پمبانگونان و کلوارگا^۱، ۲۰۰۳: ۱۴) و پس از گذشت بیش از ۶۰ سال از استقلال این کشور، زنان در مقایسه با مردان به میزان قابل‌توجهی از برابری دست یافته‌اند و در سطوح مختلف تصمیم‌گیری چه در بخش دولتی و چه در بخش خصوصی منصوب می‌شوند (فلاحی، ۱۳۹۸)^۲. همچنین کشور مالزی در زمینه حضور زنان در بانک‌های این کشور نیز یکی از کشورهای پیشگام جهان بوده است که به زنان فرصت‌هایی را برای توسعه مالی اسلامی ارائه می‌دهد. از این‌رو، دیده می‌شود زنان دارای موقعیت‌های کلیدی در بانک‌داری اسلامی هستند (کیمپا و راودلیونی^۳، ۲۰۱۴: ۶۵).

از نظر مشارکت زنان در نیروی کار هم بررسی برنامه دهم مالزی (۲۰۱۵-۲۰۱۱) نشان می‌دهد که مشارکت زنان در نیروی کار از ۴۶/۴ درصد در سال ۲۰۰۹ به ۵۵ درصد در مدت مذکور افزایش یافته است. همچنین در سال ۲۰۱۴، ۱۰/۲ درصد از اعضای هیئت مدیره شرکت‌ها زن بودند که در سال ۲۰۱۶ به ۳۰ درصد رسیده است. مجموع این داده‌ها نشان‌دهنده نقش و اهمیت فزاینده زنان در پیشرفت این کشور است (فلاحی، ۱۳۹۸).

1. Pembangunan & Keluarga

۲. قابل دسترسی به آدرس <http://css.ir/kifqsg>

3. J. B. Kimpah & J. Raudeliuniene

۵. جامعه زنان و سیاست‌های توانمندساز دولت مالزی

برنامه برابری جنسیتی از سال ۱۹۸۰ به طور جدی در مالزی شروع شده است. در حقیقت، این کشور هم‌زمان با آغاز فرایند توسعه‌یافتگی خود، از مشارکت زنان به خوبی بهره برده و توانسته است موفقیت‌های بسیاری در زمینه توسعه به دست آورد (کولایی و حافظیان، ۱۳۸۵)؛ به نقل از اصغری و هنردوست، ۱۳۹۳: ۷۸). نقطه اوج توجه مالزی به زنان در برنامه هشتم توسعه بوده که دولت این کشور با برنامه مذکور، گام اصلی خود را برای ارتقای جایگاه زنان این کشور برداشته است. تلاش برای عملی‌کردن این برنامه که به فراهم‌آوردن تسهیلات لازم برای دسترسی برابر زنان و مردان به مؤلفه‌هایی همچون «سلامت»، «آموزش» و «فعالیت‌های اقتصادی» معطوف است، نقش ویژه‌ای در ارتقای جایگاه مالزی در میان کشورهای با وضعیت مشابه ایفا کرد (برنامه هشتم توسعه مالزی، ۲۰۰۱؛ به نقل از همان: ۷۹) و این برنامه همچنین گام بلندی در دستیابی به اهداف چشم‌انداز ۲۰۲۰ ماهاتیر محمد که در سال ۱۹۹۹ ارائه شد، می‌باشد. طبق این چشم‌انداز، مالزی تا سال ۲۰۲۰ باید در همه ابعاد فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و مذهبی کشوری توسعه‌یافته باشد. برای دستیابی به اهداف تعریف‌شده در این چشم‌انداز، نخست‌وزیر وقت این کشور تأکید کرد مهم‌ترین ذخایر هر ملتی باید استعدادها، مهارت‌ها، خلاقیت‌ها و اراده مردم آن باشد. در این بین، اگر به مهارت‌ها، شایستگی‌ها، توانایی‌ها و انگیزه زنان توجه نشود، نیروهای آنان هدر می‌رود (به نقل از مسعود، ۱۳۹۹). به‌طور کلی، بسیاری از کشورهای در حال توسعه از جمله مالزی به طور جدی به تشویق زنان به‌عنوان یک دریچه رو به کارآفرینی و در جهت شتاب توسعه اقتصادی پرداخته‌اند (آنانتارامان^۱، ۲۰۱۳؛ به نقل از فلاح و اصغری‌نویده، ۱۳۹۶: ۱۳۶).

در برنامه توسعه‌ای نهم مالزی اشاره شده است که تغییر نقش‌ها و مسئولیت‌های زنان در خانواده و جامعه به راهکارهای خاصی نیاز دارد تا به آن‌ها کمک کند که از پس چالش‌های جدید برآیند. یکی از بخش‌های این برنامه، اجرای برنامه‌های آموزشی و مهارت‌افزایی بیشتر در زمینه‌هایی مانند فناوری اطلاعات و ارتباطات و کارآفرینی برای تسهیل اشتغال و مشارکت بیشتر زنان در اقتصاد بوده است. همچنین براساس این برنامه، طرح‌های مختلفی برای حمایت از مادران مجرد، حمایت از زنان در زمینه‌های مختلف مانند آگاهی‌بخشی در مورد اهمیت رفاه زنان، دسترسی بهتر به حمایت اجتماعی کافی به ویژه در مواجهه با بیماری، معلولیت و پیری

1. Anantharaman

برای زنان و برنامه‌های مختلفی برای بهبود سلامت زنان اجرا می‌شود (برنامه توسعه‌ای نهم مالزی، ۲۰۰۸: ۸۳).

در برنامه دهم مالزی هم توانمندسازی زنان یک دستور کار اصلی بوده است. جایی که دولت تلاش‌های خود را در زمینه پرداختن به موضوعاتی که زنان با آن روبرو هستند، افزایش می‌دهد تا آن‌ها را قادر به تحقق بخشیدن به پتانسیل کامل خود و مشارکت مؤثرتر در توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور نماید (برنامه توسعه‌ای دهم مالزی، ۲۰۱۱: ۱۸۰-۱۷۹).

بر اساس برنامه یازدهم مالزی، اقدامات مختلفی برای بهبود وضعیت زنان در این کشور صورت گرفته است؛ به عنوان مثال مشوق‌های مالیاتی برای تشویق کارفرمایان به آموزش، استخدام مجدد زنانی که از نیروی کار خارج شده‌اند و کمک‌های مالی برای بازسازی مراکز نگهداری از کودکان در ادارات دولتی در نظر گرفته شده است. علاوه بر این، ابتکاراتی برای رشد زنان کارآفرین مانند اعتبار خرد و وام مشاغل کوچک، کسب تجارت آنلاین مالزی و برنامه توسعه صادرکنندگان زن اجرا گردید (بررسی میان‌مدت برنامه یازدهم مالزی^۱، بی‌تا).

وزارت زنان، خانواده و توسعه اجتماعی در کشور مالزی، به‌عنوان متولی اصلی مربوط به امور زنان، خانواده و توسعه اجتماعی این کشور است که در سال ۲۰۰۱ میلادی با هدف تعیین سیاست‌ها و راهبردهای دستیابی به برابری جنسیتی، توسعه خانواده‌ها و تداوم حرکت جامعه در مسیر اجرای تعهدات مندرج در پیمان‌نامه بین‌المللی امحای کلیه اشکال تبعیض علیه زنان و تحقق اصول اعلامیه بیجینگ ایجاد گردید (بروجردی و ویژه، ۱۳۹۵: ۳۰). این وزارتخانه سهم عمده‌ای در توانمندسازی و اطمینان از مشارکت فعال زنان، خانواده و جامعه در توسعه کشور دارد و مأموریت آن ادغام چشم‌اندازهای زنان و جامعه در جریان اصلی توسعه ملی و تقویت نهاد خانواده در جهت بهبود رفاه اجتماعی است (ن.ک به: وب‌گاه وزارت زنان، خانواده و توسعه اجتماعی مالزی).

در این بین، برنامه تقویت مهارت‌های مادر مجرد تحت نظارت وزارتخانه فوق، برنامه‌ای است که برای کمک به کاهش فقر و بهبود کیفیت زندگی مادران مجرد انجام شده است. از طریق این برنامه، مادران تنها می‌توانند مهارت‌های اساسی و آموزش در زمینه کارآفرینی را کسب نموده و به افزایش توانایی استقلال پس از کسب مهارت و همچنین بهبود وضعیت اقتصادی گروه خود کمک نمایند. این برنامه به طور غیرمستقیم، مادران مجردی را که نمی‌توانند با

شناسایی نقاط قوت و ضعف خود وارد شرکتی که می‌خواهند بشوند را راهنمایی می‌کند (برنامه تقویت مهارت‌های مادران مجرد، ۲۰۱۷).^۱

۶. اهداف و برنامه‌های پیگیری شده برای توانمندسازی زنان مالزی براساس فعالیت‌های کارآفرینانه

دولت مالزی، فعال کردن و بهره‌مندی از پتانسیل‌های زنان و افزایش شرکت مؤثر آن‌ها در توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور را در اهداف بلندمدت خود قرار داده است. افزایش تعداد زنان در سیاست‌های تأثیرگذار، افزایش تعداد زنان نیروی کار، بهبود شرایط زنان، افزایش سطح درآمد و تحصیلات و... از جمله دستاوردهای دولت مالزی در حوزه توانمندسازی زنان بوده است (مسعود، ۱۳۹۹). در جدول زیر به تلاش‌های انجام شده در کشور مالزی در حوزه‌های مختلف به منظور توانمندسازی زنان اشاره شده است:

جدول ۱. اهداف و برنامه‌های پیگیری شده برای توانمندسازی زنان مالزی براساس

فعالیت‌های کارآفرینانه

اهداف	اهم برنامه‌ها	مصادیق
برابری جنسیتی	فراهم کردن فرصت دستیابی زنان به انواع مشاغل از جمله در حوزه بانکداری	قرارگرفتن تعداد زیادی از بانوان در موقعیت‌های کلیدی در بانک‌های مالزی
	ایجاد انجمن‌هایی با برنامه و هدف دسترسی به برابری جنسیتی	تأسیس انجمن‌هایی مانند انجمن شبکه زنان کارآفرین بومی پوترا
حمایت از زنان شاغل	پشتیبانی از زنان برای صادرات محصولات تولیدی خود به کشورهای دیگر	این هدف برای مثال در برنامه منتورینگ توسط انجمن شبکه زنان کارآفرین بومی پوترا پیگیری شده است
توجه به زنان در تصمیمات سیاسی و دولتی	ارتقای وضعیت زنان در برنامه‌های توسعه کشور	فراهم کردن تسهیلات لازم برای دسترسی برابر زنان و مردان در شاخص‌های سلامت، آموزش و فعالیت‌های اقتصادی در برنامه توسعه‌ای هشتم - تصویب برنامه‌های آموزش و مهارت‌افزایی برای تسهیل اشتغال و مشارکت بیشتر زنان در اقتصاد در برنامه توسعه‌ای نهم - پرداختن به موضوع توانمندسازی زنان به عنوان دستور کار اصلی در برنامه توسعه‌ای دهم -

۱. قابل دسترسی به آدرس <https://b2n.ir/t39729>

اهداف	اهم برنامه‌ها	مصادیق
		استخدام مجدد زنان خارج شده از محیط کار در برنامه توسعه‌ای یازدهم
	تدوین برنامه‌هایی برای بهبود وضعیت مادران مجرد	برنامه مهارت‌افزایی مادران تنها یا مجرد
	ایجاد وزارتخانه‌ای برای رسیدگی به امور زنان و خانواده	تشکیل وزارت امور زنان، خانواده و توسعه اجتماعی در سال ۲۰۰۱
	اجرای برنامه‌های آموزش کارآفرینی برای زنان توسط برخی وزارتخانه‌ها	مانند برگزاری دوره‌هایی برای توسعه و مدیریت شرکت، روش‌های خوب تولید و سایر موضوعات مربوط به تجارت
توجه به تأمین مالی فعالیت‌های تجاری زنان	حمایت مالی از زنان کارآفرین روستایی و بانوان وام‌گیرنده در اولین سال فعالیت	تأسیس امانه اختیار مالزی در سال ۱۹۸۷
	تخصیص اعتبار مالی به شرکت‌های کم‌سابقه و دارای سهام‌داران زن	اجرای طرح تأمین مالی بیزوانیتا
آموزش	به اشتراک گذاشتن تجربیات کارآفرینان موفق و باتجربه به نسل بعدی مبتکران	ایجاد آکادمی نوآوری زنان مالزی
	برگزاری کارگاه‌های آموزشی	اجرای برنامه ۶ ماهه پیک در آکادمی نوآوری زنان مالزی
	مهارت‌آموزی هوش تجاری به زنان برای سرمایه‌گذاری موفق‌تر	این هدف از جمله توسط انجمن شبکه زنان کارآفرین بومی پوترا مالزی دنبال شده است
	ارتقاء سوادسازان‌های زنان کارآفرین و کمک به آن‌ها برای راه‌اندازی وبسایت-هایی برای تجارت و بازاریابی	این هدف از جمله توسط انجمن زنان کارآفرین الکترونیکی مورد توجه قرار گرفته است
راهنمایی و ارزیابی	فراهم کردن فرصت دریافت مشاوره کسب و کار برای بهره‌گیری زنان کارآفرین از تجربیات رهبران موفق و نظارت بر پیشرفت کار زنان برای سنجش موفقیت کار آن‌ها	این هدف از جمله در اورژانس کارآفرینی ۳۶۰ درجه پیگیری شده است
	برگزاری جلسات مشاوره آنلاین و ارتباط بین مربیان و زنان کارآفرین	این هدف از جمله توسط انجمن زنان کارآفرین الکترونیکی مورد توجه قرار گرفته است

۱.۶. برابری جنسیتی

اگر در جامعه با زنان به شیوه‌ای نابرابرانه رفتار شود، یعنی زنان در مقایسه با مردان ضعیف تلقی شده و امکان دستیابی به فرصت‌ها و منابع ارزشمند برای آن‌ها فراهم نباشد، در این صورت به تدریج این مؤلفه‌ها جزئی از خودپنداره هویت زنان می‌گردد. ادراک منفی یا ضعیف از خود، اعتماد به نفس پایین و ارزیابی ضعیف از توانمندی‌های خود، احتمال شکل‌گیری ساختار روانی و شخصیتی مساعد برای کارآفرینی را کاهش می‌دهد؛ زیرا بر اساس ویژگی‌هایی که برای کارآفرین برشمرده می‌شود، در صورتی می‌توان یک فرد را کارآفرین نامید که در اندیشه تغییر و بهبود شرایط کارش باشد، فکری نو داشته باشد و از قدرت رهبری و به کارگیری منابع برای رسیدن به هدف برخوردار باشد. در شرایط و فضای نابرابری جنسیتی، این خصوصیات به سختی در زنان شکل می‌گیرد (جواهری و قضاتی، ۱۳۸۳: ۱۶۵).

به منظور ایجاد برابری جنسیتی در کشور مالزی و برای نمونه، انجمنی به نام «انجمن شبکه زنان کارآفرین بومی‌پوترای^۱ مالزی»^۲، ایجاد شده است که اعتقاد جدی به حمایت از حقوق زنان، دستمزد برابر، شرایط بهتر کار، دسترسی به فرصت‌های شغلی، تنوع در محل کار و دسترسی به امکانات و منابع برابر دارد. این انجمن که شبکه برتر این کشور برای زنان کارآفرین، رهبران تجاری و حرفه‌ای می‌باشد، در سپتامبر ۲۰۰۳ تأسیس شد. انجمن مذکور یک سازمان عام‌المنفعه است و مأموریت دارد به بیشتر زنان بومی‌پوترا کمک کند تا مهارت‌ها و دانش لازم برای رشد بالقوه خود در تجارت و یا حرفه‌ای خاص برای سرمایه‌گذاری را بازیابند. انجمن شبکه زنان بومی‌پوترا که در ابتدا از گروه کوچکی از زنان با ارزش‌ها و تعهدات مشترک تشکیل شده بود، اکنون شبکه گسترده‌ای از اعضا را تشکیل می‌دهد که از رهبران مورد تأیید جامعه، صاحبان مشاغل، کارآفرینان و متخصصان تشکیل شده است (شبکه کارآفرینان زن مالزی، بی تا)^۳.

همچنین به منظور دستیابی زنان به فرصت‌های شغلی برابر با مردان، در این کشور اقدامات قابل توجهی انجام شده است. برای نمونه، مالزی یکی از کشورهای پیشگام جهان در خصوص حضور زنان در بانک‌ها می‌باشد که این امر به زنان فرصت‌هایی را برای توسعه مالی اسلامی ارائه می‌دهد. از این‌رو دیده می‌شود زنان دارای موقعیت‌های کلیدی در بانکداری اسلامی هستند. در

1. Bumiputra

2. Women Entrepreneur Network of Malaysia (WENA)

۳. قابل دسترسی به آدرس <https://b2n.ir/m25974>

رأس لیست رئیس «بانک نگارای مالزی»، دکتر «زتی اختر عزیز»^۱ است که این جایگاه را با تلاش‌های برجسته خود به دست آورده و سعی کرده است تا امور مالی اسلامی را هم در مالزی و هم در سراسر دنیا در اولویت کار خود قرار دهد. در حالی که کارمندان زن استخدام می‌شوند، بانک‌ها / موسسات مالی می‌توانند به آن‌ها فرصت‌های آینده‌نگر را با دلایل برابر ارائه داده و به آن‌ها قدرت و اختیار دهند. حوزه بانکداری و مالی در تأمین چشم‌انداز رشد برای نیروی کار زنان، بسیار مهم بوده است و دیده می‌شود که زنان به طور پویا به توسعه‌ی این بخش کمک می‌کنند و از این‌رو در زندگی حرفه‌ای خود پیشرفت زیادی دارند (کیمپا و راودلیونیونین^۲، ۲۰۱۴: ۶۵).

۲.۶. حمایت از زنان شاغل

زنان در تمامی جوامع بشری وظایف خانه‌داری، بارداری و بزرگ‌کردن فرزندان و گاهی نگه‌داری از والدین ناتوان و... را عهده‌دار هستند و انجام تمامی این وظایف به صورت همزمان، فشار زیادی را بر انسان تحمیل می‌کند؛ زنان گاه برای داشتن درآمد به منظور تأمین نیازهای خود و گاه حتی برای حضور اجتماعی و فعالیت در جامعه به دنبال شغل مناسب هستند و به کار بیرون از منزل روی می‌آورند. روی آوردن زنان به اشتغال در خارج از کانون خانواده، تأثیری بسزایی در ابعاد هویت اجتماعی آنان داشته و این امر به نوبه خود، موجب افزایش اعتماد به نفس جامعه زنان شده است (زمانی، ۱۳۸۶ به نقل از روزبان و دامغانیان، ۱۳۹۱: ۵). باری هنگامی که یک زن شاغل ازدواج کرده و صاحب فرزند می‌شود، ایجاد یک سیستم حمایتی لازم است که وی را قادر سازد مسئولیت خود را به‌عنوان همسر و مادر نیز انجام دهد. سیستم پشتیبانی از زنان شاغل متأهل، حاکی از سیاست و زیرساخت‌هایی است که می‌تواند به زنان در رسیدگی به وظایف خود به‌عنوان همسر، مادر و در نیروی کار کمک کند؛ به‌عنوان مثال، ساعات کار انعطاف‌پذیر، مهد کودک در محیط کار و دورکاری از طریق کار در منزل (فلاحی، ۱۳۹۸). به منظور تحقق این هدف، در کشور مالزی برای حمایت از زنان انجمنی به نام انجمن شبکه زنان کارآفرین بومی پوترا مالزی ایجاد شده است که در بخش پیشین مورد اشاره قرار گرفت. انجمن مذکور در خاصه در ارتباط با حمایت از زنان شاغل، یک «برنامه منتورینگ»^۳ را فراهم می‌کند که برای تجارت‌های جهانی از زنان کارآفرین در صادرات محصولات خود

1. Dr Zeti Akhtar Aziz

2. J. B. Kimpah & J. Raudeliuniene

3. WENA Mentoring Women (WMW).

پشتیبانی می‌نماید. این برنامه از طریق منتورینگ، راهنمایی و ارزیابی، فرصت‌هایی را برای توسعه ظرفیت شخصی و شغلی فراهم می‌آورد (نیر^۱، ۲۰۱۸: ۴۴).

۳.۶. توجه به زنان در تصمیمات سیاسی و دولتی

در کشور مالزی علاوه بر توجه به زنان در برنامه‌های توسعه که در همین نوشتار به آن اشاره شد، برنامه‌های مختلفی برای بهبود وضعیت زنان و توانمندسازی آنان صورت گرفته است. یکی از این برنامه‌ها، برنامه «تقویت مهارت‌های مادر مجرد یا تنها»^۲ تحت نظارت وزارت توسعه زنان می‌باشد. برنامه مذکور برای کمک به کاهش فقر و بهبود کیفیت زندگی مادران مجرد انجام شده است. از طریق برنامه تقویت مهارت‌های مادر مجرد، مادران مورد هدف می‌توانند مهارت‌های اساسی و آموزش در زمینه کارآفرینی را کسب نموده و به افزایش توانایی استقلال پس از کسب مهارت و همچنین بهبود وضعیت اقتصادی گروه خود کمک نمایند (برنامه تقویت مهارت‌های مادر مجرد، ۲۰۱۷)^۳. براساس این برنامه، خدمات مقرون به صرفه مراقبت از کودکان گسترش و ترتیبات کاری انعطاف‌پذیر از جمله کار در خانه ارتقا می‌یابد (برنامه نهم مالزی، ۲۰۰۸: ۸۳).

برنامه تقویت مهارت‌های مادر مجرد همچنین به طور مستقیم فرصت‌هایی را برای مادران تنها فراهم می‌کند تا از طریق کلاس‌های آموزشی سازمان‌یافته، مهارت و دانش خود را در زمینه‌های مختلف بهبود بخشند. علاوه بر این، گروه مذکور قادر است این اعتماد به نفس را در خود تقویت نماید تا با توجه به سطح دانش کسب و کارشان، در پروژه‌های مختلف تجاری سرمایه‌گذاری نمایند. به طور غیرمستقیم، این برنامه مادران مجردی را که نمی‌توانند با شناسایی نقاط قوت و ضعف خود وارد شرکتی که می‌خواهند بشوند را راهنمایی می‌کند (برنامه تقویت مهارت‌های مادر مجرد، ۲۰۱۷).

در کشور مالزی، وزارت زنان، خانواده و توسعه اجتماعی به عنوان متولی اصلی مربوط به زنان، خانواده و توسعه اجتماعی در سال ۲۰۰۱ میلادی با هدف تعیین سیاست‌ها و راهبردهای دستیابی به برابری جنسیتی، توسعه خانواده‌ها و تداوم حرکت جامعه در مسیر اجرای تعهدات مندرج در پیمان‌نامه بین‌المللی امحای کلیه اشکال تبعیض علیه زنان و تحقق اصول اعلامیه

1. Nair

2. The Single Mother Skills Incubator Program (I-KIT)

۲. قابل دسترس در <https://b2n.ir/t39729>

بیجینگ ایجاد گردید (برجردی و ویژه، ۱۳۹۵: ۳۰). این نهاد، مسئول ادغام زنان در روند توسعه ملی از طریق هماهنگی، نظارت و ارزیابی، برنامه‌ریزی و تدوین سیاست‌ها و گزارش به دولت است (پمبانگونان و کلوارگا، ۲۰۰۳: ۲۳).

یکی دیگر از اقدامات کشور مالزی در رابطه با توانمندسازی زنان، فعالیت‌های وزارتخانه‌های این کشور است. در مالزی وزارت کشاورزی و سایر آژانس‌های توسعه روستایی کارآفرینی را آموزش می‌دهند؛ آموزش‌ها و برنامه‌ها به این منظور طراحی شده‌اند که زنان بتوانند دانش و مهارت‌های جدیدی را کسب کنند و مهارت‌های رهبری و انگیزشی خود را توسعه دهند. علاوه بر وزارت کشاورزی، وزارت انکشاف دهات و موسسات آن نیز فعالانه در ارائه آموزش و تدریس غیررسمی برای زنان مشارکت داشته‌اند. همچنین آژانس‌هایی مانند «مقام توسعه صنعتی لاستیک»^۱، «سازمان فدرال تلفیق و احیای زمین»^۲، «سازمان توسعه زمین فدرال»^۳ و چندین مقام توسعه منطقه‌ای، دارای برنامه‌هایی برای توسعه جامعه هستند که شامل مولفه‌های خاص زنان مانند توسعه خانواده، کارآفرینی، تعاونی‌های مشترک، توسعه صنعت روستایی و توسعه منابع انسانی است (همان، ۲۰۰۳: ۴۵).

۴.۶. توجه به تأمین مالی فعالیت‌های تجاری زنان

در مورد تأمین مالی و حمایت از زنان کارآفرین مالزی، شاید بتوان بارزترین استراتژی را تأسیس امانه اختیار مالزی در سال ۱۹۸۷ دانست که به نوعی تکرار مفهوم بانک گرامین می‌باشد. نقطه عطف بسیار قابل توجه این رویکرد، تصمیم این امانه برای پرداخت وام و حمایت مالی فقط برای زنان وام‌گیرنده در اولین سال فعالیت خود بود (تاپیمین، ۲۰۱۵: ۸۸).

از ژانویه سال ۲۰۱۳ تا ژوئن سال ۲۰۱۴، وزارت زنان، خانواده و توسعه جامعه (۲۰۱۴)، حدود ۱۶۴۵ زن کارآفرین را که از طریق برنامه کارآفرینی زنان به موفقیت دست یافته‌اند نشان داده است که این زنان با امانه اختیار مالزی همکاری کرده‌اند. این سازمان، یک سازمان هماهنگ‌کننده مرکزی تحت «وزارت توسعه کارآفرینان و تعاون»^۴ است (عبدالانی و هاشم، ۲۰۱۷: ۱۶-۱۷).

1. Rubber Industrial Development Authority (RISDA)
2. Federal Land Consolidation and Rehabilitation Authority (FELCRA)
3. Federal Land Development Authority (FELDA)
4. Ministry of Women, Family and Community Development (MEDAC).
5. Abd Rani, Hashim

همچنین برای تشویق و تسهیل فعالیت‌های کارآفرینی در میان زنان، چندین طرح مالی دیگر نیز برای زنان کارآفرین مالزیایی تنظیم شده است؛ از جمله وام‌های شرعی بدون وثیقه در قالب طرح «بیزوانیتا»^۱ برای زنان کارآفرین و برنامه تأمین مالی برای آنان که توسط «شرکت-های سرمایه‌گذاری کوچک»^۲ متعلق به دولت مالزی فراهم شده است (گزارش پیشرفت مالزی، ۲۰۱۴-۲۰۱۹: ۶).

بیزوانیتا یک طرح تأمین مالی مستقیم است که به طور خاص برای زنان کارآفرینی تأمین می‌شود که در فعالیت‌هایشان در مدت کمتر از ۴ سال، از سرمایه «بانک نگارا مالزی»^۳ برای شرکت‌های تجاری و امکانات تمام بخش‌های اقتصادی خود، استفاده کرده باشند. این سرمایه‌ها به منظور آسان‌سازی دسترسی بیشتر فراهم شده است تا شرکت‌های تجاری کوچک را از نظر مالی تأمین کند. میزان این وام از ۳۰۰۰۰ رینگیت تا ۳۰۰۰۰۰ رینگیت متغیر بوده و مدت بازپرداخت آن بیش از ۵ سال می‌باشد. شرکت یا مشاغلی که کمتر از ۴ سال فعالیت کرده و حداقل ۵۱ درصد سهام آن‌ها متعلق به یک زن باشد، می‌توانند این وام را دریافت نمایند (گارانته اعتبار مالی برهاد مالزی^۴، بی‌تا)^۵.

۵.۶. آموزش

کارآفرینی، اکتسابی است و مهارت‌های آن قابل یادگیری می‌باشد. لذا با توجه به اینکه بسیاری از جنبه‌های کارآفرینی را می‌توان آموزش داد اما پذیرش ریسک و داشتن جرأت، لازمه موفقیت در این امر می‌باشد. به هر حال آموزش و تربیت کارآفرینی نقش مهمی را در ارتقاء کارآفرینی ایفا می‌کند (ابراهیمی و زارعی، ۱۳۸۷: ۲۲). در همین رابطه، برنامه‌های آموزشی و مربیگری برای کارآفرینان زن هم در دسترس است تا آن‌ها نیز مهارت‌های کارآفرینی و مدیریتی خود را بیشتر توسعه دهند (گزارش پیشرفت مالزی^۶، ۲۰۱۴-۲۰۱۹: ۶).

به منظور آموزش مهارت‌های کارآفرینی به زنان مالزی، آکادمی نوآوری زنان در این کشور ایجاد شده است. این آکادمی که در سال ۲۰۱۴ تأسیس شد، یک مجموعه پیش‌تاز در حوزه

1. BizWanita
2. SME (small and medium enterprise).
3. Bank Negara Malaysia (BNM).
4. Credit Guarantee Malaysia Berhad (CGC)

۵. قابل دسترسی به آدرس <https://b2n.ir/x89337>

6. Malaysia Progress Report 2014-2019

زنان است که هدف آن پرورش ذهنیت‌های نوآور و خلاق می‌باشد و تأکید فراوانی در ارائه راه‌حل‌های پایدار فراگیر و نوآورانه دارد و این کار را با رهبری فکورانه، مربیگری و یادگیری تجربی ارائه می‌دهد (لینکداین، بی‌تا)^۱.

آکادمی نوآوری زنان در تلاش است تا به سازمانی پویا تبدیل شود که شایستگی‌های رهبری را به منظور پیشرفت زنان در زمینه‌های مختلف پرورش می‌دهد. این آکادمی همچنین به عنوان ابزاری توانمند برای تشویق مشارکت زنان در تسریع رشد سرمایه انسانی کشور که منجر به نتایج اجتماعی-اقتصادی بالاتر می‌شود، عمل می‌کند و برنامه‌های آکادمیک در آن بر اساس نیازهای فعلی و خواسته‌های پیش‌بینی شده برای آینده تشکیل می‌شوند. این رویکرد شامل استفاده از روش‌های نوآورانه و تغییردهنده شرایط در حین ارائه نتایج قابل اندازه‌گیری است. هدف این برنامه‌ها شکل‌دادن به طرز فکر و تقویت مهارت‌ها و ویژگی‌های رهبران، کارآفرینان و متخصصان زن مشتاق است (همان، بی‌تا).

آکادمی نوآوری زنان مالزی، یک برنامه ۶ ماهه «پیک»^۲ (عملکرد، توانمندسازی، شتاب، دانش) کارآفرینی را برای زنان کارآفرین در سنین (۴۰-۲۵ سال) ارائه می‌دهد که بر رهبری و نوآوری متمرکز است. این برنامه شامل چهار کارگاه آموزشی سه روزه "نوآوری در راه‌اندازی کمپ و دسترسی به مربیان با هدف تسریع رشد از طریق نوآوری" است. آغاز این ابتکار نمایشی از تعهد دولت مالزی در بالاترین سطوح برای توانمندسازی زنان مالزی از طریق رهبری اندیشه و تعالی کارآفرینی است (سازمان همکاری و توسعه اقتصادی^۳، ۲۰۱۷: ۱۴۴).

اقدام بعدی کشور مالزی در حوزه آموزش، پرداختن به موضوع هوش تجاری می‌باشد. «هوش تجاری»^۴ مهارت جمع‌آوری، یکپارچه‌سازی و استفاده از داده‌ها از منابع مختلف و ترکیب نتایج در نسخه‌ای است که می‌تواند پایداری کسب و کار را افزایش دهد. این مهارت اصول کافی را برای فرآیندهای مرتبط با بقای کسب و کار فراهم می‌کند. بنابراین، امروزه، زنان کارآفرین تمایل زیادی به استفاده و به‌کارگیری استراتژی خود در سیستم‌های هوش تجاری دارند که شامل ارزیابی دقیق مزایای کسب و کار است. هوش تجاری به مدیران زن کارآفرین کمک می‌کند تا عملکرد بهتری در بررسی محیط داشته باشند و روند کار را منظم و دقیق‌تر انجام دهند (فواد و بهاری، ۲۰۱۲: ۲۲۹).

۱. قابل دسترس به آدرس <https://b2n.ir/t65840>

2. PEAK (Performance, Empowerment, Acceleration, Knowledge) .

3. OECD (The Organisation for Economic Co-operation and Development).

4. Business intelligence (BI)

در کشور مالزی همچنین انجمنی به نام «انجمن زنان کارآفرین الکترونیکی مالزی» در سال ۲۰۱۱ راه‌اندازی شد که بیش از ۳۰۰ عضو دارد. شعار انجمن مذکور، "توانمندسازی زنان کارآفرین به کمک فناوری اطلاعات و ارتباطات"^۱ است. این انجمن الکترونیکی تمرکز خود را بر افزایش سواد رسانه‌ای برای زنان کارآفرین مالزیایی قرار داده و به آن‌ها در راه‌اندازی وبسایت‌هایی برای تجارت و بازاریابی آنلاین و آموزش اعضا برای استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات به منظور بهره‌وری تجاری، کمک می‌کند. همچنین با برگزاری دوره‌های آموزش ماهانه این فناوری، مانند توسعه وب، بازاریابی در فیس‌بوک، عکاسی، معرفی محصول، حسابداری برای شرکت‌های تجاری کوچک و همچنین آموزش‌های ویدئویی آنلاین نقش مهمی را ایفا می‌کند. به علاوه مرکز تجارت زنان کارآفرین نیز الکترونیکی فعالیت می‌کند و این فرصت را فراهم می‌نماید تا زنان محصولات خود را به صورت آنلاین بفروشند (سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، ۲۰۱۷: ۲۰۶).

۶.۶. راهنمایی و ارزیابی

امروزه یکی از مهمترین الزامات برای ورود زنان به بازار کار، برخورداری از آگاهی‌های فردی، اجتماعی، شغلی، روحیه و فرهنگ کارآفرینی، خلاقیت و نوآوری است. به‌کارگیری آموزش و هدایت‌های مستقیم و غیرمستقیم از جمله راهکارهایی است که با بهره‌مندی از آن‌ها می‌توان سلامت عمومی (جسمانی، روانی و اجتماعی)، خودپنداری مثبت، عزت و اعتماد به نفس زنان را تضمین نمود (طباطبایی یحیی‌آبادی و حسینیان، ۱۳۸۴: ۳۶۱).

به منظور هدایت و راهنمایی زنان کارآفرین مالزی، انجمن شبکه زنان کارآفرین بومی پوترا این کشور یک کلینیک تجاری با عنوان «اورژانس کارآفرینی ۳۶۰ درجه»^۲ را اداره می‌کند که فرصتی را برای کارآفرینان فراهم می‌نماید تا از کارآفرینان پیشگام و رهبران صنعت، مشاوره‌های کسب‌وکار بگیرند. شرکت‌کنندگان باید موافقت کنند که پس از مشارکت در کلینیک، تحت نظارت قرار گیرند تا پیشرفت کارشان مورد ارزیابی و سنجش واقع گردد (نیر، ۲۰۱۸: ۴۴).

علاوه بر این در سال ۲۰۱۰ «موسسه چری‌بلر»^۳ به عنوان یکی از موسسات انجمن زنان کارآفرین الکترونیکی مالزی برای زنان شروع به کار کرد تا برنامه‌ی «راهنمایی زنان در تجارت»

1. ICT

2. Entrepreneur Emergency Room 360⁰

3. CBFW (The Cherie Blair Foundation for Women).

را هدایت کند؛ این کار از طریق حمایت از زنان کارآفرین در بازارهای در حال توسعه و نوظهور پیگیری می‌شود و به وسیله ترکیب راهنمایی و استفاده از ابزارهای ارتباطات آنلاین تکمیل می‌گردد و به آن‌ها امکان خوبی می‌دهد تا به خدمات راهنمایی دسترسی پیدا کنند و کمک می‌کند تا بر موانع راه‌اندازی و رشد به دلیل کمبود مهارت‌های تجاری، شبکه‌ها و امور مالی غلبه نمایند. تا ژوئن ۲۰۱۶، بنیاد زنان چری‌بلر بیش از ۲۰۰۰ مشاور زن و مرد را از بیش از ۴۵ کشور استخدام و آموزش داده بود و با شرکای کشور، ۲۰۰۰ زن کارآفرین را در بیش از ۹۰ اقتصاد در حال توسعه و در حال ظهور راهنمایی نموده است (سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، ۲۰۱۷: ۱۴۸).

یکی دیگر از برنامه‌های انجمن زنان کارآفرین الکترونیکی مالزی، برنامه راهنمایی زنان در تجارت است که در سال ۲۰۱۲ در این کشور آغاز شد. این برنامه مشاوره‌های فردی را در جایی که تیم برنامه‌ریزی با دقت هر زن را با یک مربی ارجاع می‌دهد و پشتیبانی را در طول مدت یک سال فراهم می‌نماید، ارائه می‌دهد. همچنین آموزش‌های مقدماتی یک هفته‌ای در مورد فناوری اطلاعات و ارتباطات و مهارت‌های انگلیسی برگزار می‌کند تا برای شرکت در برنامه‌های آموزش آنلاین مهارت کافی را کسب نمایند و در آن، پیرامون مهارت‌های کلیدی مربیگری و بهترین شیوه‌ها در حیطه‌های مختلف، آموزش داده می‌شود (کوگیسو و همکاران، ۲۰۱۷: ۲۳).

۷. زنان و تجربه‌هایی از تأسیس کسب‌وکارهای نوآورانه

در این قسمت و به‌عنوان پایان‌بخش یافته‌های پژوهش، نگاهی به دو تجربه عملی از تأسیس کسب‌وکارهای نوآورانه توسط زنان مالزی انداخته‌ایم که می‌تواند نمودی از چگونگی توانمندسازی زنان در این کشور به کمک فعالیت‌های کارآفرینانه باشد.

۱.۷. دلیلیور ایت

دلیلیور ایت^۱ یک استارت‌آپ تحویل غذا است که دفتر مرکزی آن در ایالت پنانگ مستقر است و در سال ۲۰۱۲ توسط لئونگ شیر مین و تان سوآن سیر^۲ با هدف تحویل سریع و مطمئن غذا به درب منازل تأسیس شد (گوه^۳، ۲۰۱۷). لئونگ شیر مین، بنیان‌گذار و مدیرعامل این

1. DeliverEat
2. Leong Shir Mein and Tan Suan Sear
3. Goh

۴. قابل دسترسی به آدرس <https://b2n.ir/s07643>

شرکت می‌گوید «این تجارت در حال رونق گرفتن است؛ زیرا تحویل غذا با افزایش تجربه مردم از روند کار، مقبولیت بیشتری پیدا می‌کند. علاوه بر این بسیاری از دفاتر و ادارات وجود دارد که غذاخوری داخلی ندارند. برای این مکان‌ها، کارگران ترجیح می‌دهند نهار خود را تحویل بگیرند؛ زیرا فرصت خوردن نهار شاید زمان کمی در خارج از خانه باشد. همچنین خانواده‌هایی که وقت کمی برای تهیه غذا دارند و نیز افراد مسنی که امکان حمل و نقل ندارند، نیاز به خدمات تحویل غذا دارند» (به نقل از تان^۱، ۲۰۱۹).

امروز این شرکت با فعالیتهای مداوم و تیمی متشکل از پرسنل فناوری اطلاعات، توسعه تجارت و تیمی از رانندگان، با ارائه خدمات ماهانه به بیش از ۴۰۰۰۰ مشتری، به یک شرکت برجسته تحویل غذا در پنانگ تبدیل شده است (گوه، ۲۰۱۷).

۲.۷. کریستین ان جی

کریستی ان جی^۲، کارآفرین ۲۷ ساله متولد مالزی، بنیان‌گذار و مدیرعامل شرکت کریستی ان-جی است؛ یک شرکت آنلاین متخصص در تولید انواع کفش‌های سفارشی. کریستی همیشه روحیه کارآفرینی داشته است و در حالی که در سال ۲۰۱۰ به کار تمام‌وقت در یک شرکت دارویی مشغول بود، شروع به طراحی کفش کرد. او توانایی طراحی داشت و تصمیم گرفت اولین طراحی‌های خود را در صفحه فیس‌بوکی که راه‌اندازی کرده بود، به نمایش بگذارد (تالی‌پرس، ۲۰۱۵)^۳. کریستی می‌گوید «من با سرمایه ۱۰۰۰۰ رینگیت شروع به کار کردم و موفق شدم این کار را به یک شرکت تجارت الکترونیکی که در سطح جهانی عرضه می‌شود مبدل نمایم. ما امروز هفت فروشگاه خرده‌فروشی داریم» (به نقل از فای‌لایف^۴، ۲۰۲۰).

امروز کریستی ان جی نام یک کفش محبوب در مالزی است. هر جفت کفش این شرکت توسط کریستی و تیم صنعتگرانش طراحی و ساخته شده است. این شرکت همچنان به حضور خود در بازار ادامه می‌دهد و با افزایش تقاضای مشتری، به دامنه محصول خود شامل کفش

1. Tan

۲. قابل دسترسی به آدرس <https://b2n.ir/a95137>

3. ChristyNg

۴. قابل دسترسی به آدرس <https://b2n.ir/t19610>

5. Fi Life

۶. قابل دسترسی به آدرس <https://b2n.ir/s97659>

عروس، لوازم جانبی و کیف‌های دستی ویژه و متفاوت خود می‌افزاید (فد ایکس، ۲۰۲۰). گروه کریستی با تحقیق و توسعه مداوم تلاش می‌کنند تا در کنار نوآوری، کفش خود را نه تنها زیبا بلکه راحت‌تر تولید نمایند. امروزه زنان بیش از ۳۰ کشور جهان کریستی نگ را می‌پوشند (تالی پرس، ۲۰۱۵).

۸. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

برچسب‌های جنسیتی که به نوعی نابرابری میان مرد و زن دلالت دارد از خلال تعلیم خانواده، نظام تعلیم و تربیت، باورهای کلیشه‌ای، انتظارات نقشی و مناسبات حاکم بر کار، به زنان منتقل می‌شود. به این ترتیب هویت آن‌ها یعنی اینکه آن‌ها در مقام زن چه ادراکی از خود داشته باشند، خود را چگونه ارزیابی کنند و خود را قادر و خواهان انجام‌دادن چه اعمال و رفتاری بدانند، شکل می‌گیرد. انگیزه‌ها، علایق و نیروهای درونی و در نهایت ساختار روانی و شخصیتی زنان به این ترتیب ساخته و پرداخته می‌شود. بسیاری از قابلیت‌ها و توانمندی‌هایی که لازمه امر کارآفرینی است -مانند عزم راسخ برای تغییر و نوآوری، قدرت رهبری، تحمل خطر، میل به پیشرفت- تحت تأثیر نابرابری جنسیتی کمتر در زنان قوام پیدا می‌کند (جوهری و قضاتی ۱۳۸۳: ۱۷۵).

از مهمترین راهکارهای توسعه کارآفرینی در میان زنان کارآفرین، ارتقاء و پرورش ویژگی‌ها و رفتارهای کارآفرینانه در آن‌ها از طریق ترویج، آموزش، حمایت و شناخت مستعدان کارآفرینی است. برنامه‌های آموزشی برای پرورش روحیه کارآفرینی در زنان کارآفرین باید با فراهم کردن اهداف چالش‌برانگیز برای آن‌ها، مسئولیت‌پذیری و سعی و تلاش‌شان را برای رسیدن به اهداف افزایش دهند (صمدی‌میاری‌کلایی و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۱).

در همین رابطه، مطالعه تجربیات برخی کشورها نشان می‌دهد که فعالیت‌های کارآفرینانه نقش مهمی را در توانمندسازی زنان جامعه آن‌ها ایفا نموده است. بنابراین با توجه به این‌که زنان آمار قابل توجهی از جمعیت ایران را تشکیل می‌دهند، در پژوهش حاضر به بررسی تجربیات کشور مالزی در حوزه توانمندسازی زنان بر اساس بهره‌گیری از فعالیت‌های کارآفرینانه به منظور احصاء درس‌آموخته‌هایی برای عمل در ایران و سایر کشورها پرداخته شد. نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد که در کشور مالزی به منظور توانمندسازی کارآفرینانه زنان تلاش‌هایی صورت گرفته است که در زیر به برخی از مقولات و نمونه‌هایی از آن اشاره می‌شود:

برابری جنسیتی: در کشور مالزی، انجمن شبکه زنان کارآفرین بومی پوترا برای حمایت از حقوق زنان و دستمزد برابر آن‌ها با مردان ایجاد شده است. این انجمن در کنار حمایت کردن از زنان، مهارت‌های لازم برای بهبود وضعیت تجارت زنان را به آن‌ها آموزش می‌دهد. بر مبنای این تجربه مالزی، در ایران نیز می‌توان شرایط لازم برای دستیابی زنان به موقعیت‌های برتر و کلیدی کشور را بیش از پیش فراهم نمود و موانع موجود بر سر راه این هدف را به پشتوانه تصویب قانون به نفع زنان از بین برد. همچنین می‌توان انجمن‌های گوناگونی را به منظور حمایت از زنان و توانمندسازی بیشتر آن‌ها ایجاد کرد تا مهارت‌های لازم در زمینه‌های مختلف را به زنان آموزش دهند. علاوه بر این در کشور مالزی به منظور دستیابی زنان به برابری جنسیتی در جامعه، شرایطی فراهم شده است که آن‌ها می‌توانند مسئولیت‌های مهم مانند موقعیت‌های کلیدی در بانک‌ها را در اختیار بگیرند.

حمایت از زنان شاغل: در کشور مالزی، انجمن شبکه زنان کارآفرین بومی پوترا برنامه‌هایی را جهت پشتیبانی از زنان به منظور صادرات محصولاتشان در تجارت‌های جهانی اجرا می‌کند. در ایران نیز می‌توان با ایجاد انجمن‌ها، بستن قراردادهای و همچنین تدوین قوانین از زنان به منظور صادرات محصولاتشان در بازارهای جهانی حمایت نمود.

سیاست: در کشور مالزی علاوه بر توجه به زنان در برنامه‌های مختلف توسعه، وزارتخانه‌ای برای رسیدگی به امور زنان وجود دارد که این وزارتخانه، برنامه‌ها و طرح‌های مختلفی را به منظور بهبود وضعیت زنان در جامعه و توانمندسازی آنان اجرا می‌کند. در ایران هم با توجه به تأسیس وزارتخانه‌های جدید در سال‌های اخیر، می‌توان ضمن جلب توجه مسئولین به مسائل زنان، وزارتخانه‌ای را برای رسیدگی به امور آنان در کشور ایجاد نمود تا بتواند مستقیماً و با اختیار بیشتر به حل مشکلات زنان و بهبود وضعیت آنان در جامعه بپردازد.

حمایت مالی: امانه اختیار مالزی در این کشور به منظور حمایت مالی از زنان کارآفرین ایجاد شده است. بر اساس تصمیم این امانه، پرداخت وام و حمایت مالی فقط برای زنان وام‌گیرنده در اولین سال فعالیتشان بود. علاوه بر این برای تشویق و تسهیل فعالیت‌های کارآفرینی در میان زنان، چندین طرح مالی دیگر نیز برای زنان کارآفرین مالیایی تنظیم شده است؛ از جمله وام‌های شرعی بدون وثیقه در قالب طرح بیزوانیتا و برنامه تأمین مالی برای آنان که توسط شرکت‌های سرمایه‌گذاری کوچک متعلق به دولت مالزی، فراهم شده است. در ایران هم می‌توان با تصویب و اجرای طرح‌های مختلف، اعتبار مالی لازم برای شرکت‌های کم‌سابقه را

فراهم کرد. همچنین می‌توان علاوه بر دادن وام‌های کم‌بهره به زنان کارآفرین، شرایط اخذ وام را برای آن‌ها تسهیل نمود.

آموزش: در کشور مالزی آکادمی نوآوری زنان، بستری را فراهم نموده که کارآفرینان با تجربه می‌توانند آموخته‌ها و تجارب‌شان را با نسل مبتکران بعد از خود به اشتراک بگذارند. همچنین در این کشور، آموزش هوش تجاری به زنان کارآفرین مورد توجه قرار گرفته است که به آن‌ها در بهبود روند کارشان یاری می‌رساند. علاوه بر موارد ذکر شده، در کشور مالزی انجمنی به منظور ایجاد و بهبود سواد رسانه‌ای ایجاد شده است که به زنان در راه‌اندازی وب‌سایت‌ها و بازاریابی آنلاین برای تجارتشان کمک می‌کند. در ایران هم این امکان وجود دارد تا با شناسایی کارآفرینان حوزه‌های مختلف، آن‌ها را در یک گروه گرد هم آوریم و بستری را فراهم کنیم تا کارآفرینان جدید بتوانند از طریق هم‌اندیشی با کارآفرینان باتجربه، مطالب جدیدی را بیاموزند. همچنین با توجه به پیشرفت‌های ایران در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات، می‌توانیم از تکنولوژی برای بهبود وضعیت کسب‌وکار زنان بهره ببریم.

راهنمایی و ارزیابی: انجمن شبکه زنان کارآفرین بومی پوترا مالزی فرصتی را فراهم کرده که زنان کارآفرین بتوانند از کارآفرینان پیشگام، مشاوره‌های کسب‌وکار را دریافت نمایند. همچنین در این کشور موسسه چری بلر برنامه راهنمایی زنان در تجارت را بررسی می‌کند که به زنان امکان می‌دهد تا به خدمات راهنمایی دسترسی پیدا کنند و بر موانع راه‌اندازی کسب‌وکار خود غلبه نمایند. علاوه بر این انجمن زنان کارآفرین الکترونیکی مالزی شرایط لازم برای دریافت مشاوره‌های فردی و پشتیبانی یک ساله توسط یک تیم برنامه‌ریزی را برای زن کارآفرین فراهم می‌کند. در ایران هم می‌توان با کمک نهادهای دولتی و خصوصی پس از شناسایی زنان کارآفرین و همچنین جذب کارآفرینان موفق به منظور ارائه مشاوره به این گروه از زنان، تمهیداتی اندیشید تا بتوان هر زن کارآفرین را به یک مشاور (کارآفرین باتجربه) معرفی کرد تا بتواند از راهنمایی‌ها و تجربیات وی بهره گیرد.

منابع

- آرامش، حامد؛ رس، عاطفه؛ و کشاورز، سهیلا (۱۳۹۹). «اثر بخشی کارآفرینی اجتماعی در توانمندسازی زنان روستایی مورد: مناطق حاشیه‌نشین چابهار». *مجله اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، سال نهم، شماره ۳۴، صص ۴۱-۶۲.
- اصغری، فیروزه؛ و هنردوست، عطیه (۱۳۹۳). «مطالعه تطبیقی وضعیت و جایگاه زنان در ایران و مالزی براساس شاخص نابرابری جنسیتی». *مجله زن در توسعه و سیاست*، دوره دوازدهم، شماره ۱، صص ۹۲-۷۵.
- بروجردی، لیلی؛ و ویژه، محمدرضا (۱۳۹۵). «مطالعه تطبیقی قوانین و برنامه‌های توسعه‌ای دولت در حوزه خانواده؛ مورد مطالعه: کشورهای ایران و مالزی». *مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، سال هشتم، شماره ۳، صص ۱۹-۳۳.
- جواهری، فاطمه؛ و قضاتی، سرور (۱۳۸۳). «موانع کارآفرینی زنان بررسی تأثیر نابرابری جنسیتی بر کارآفرینی زنان ایران». *مجله جامعه‌شناسی ایران*، دوره پنجم، شماره دوم، صص ۱۶۱-۱۷۸.
- رنجبران، رسول (۱۳۹۰). «زنان و مشارکت اجتماعی و کارآفرینی». *مجله کار و جامعه*، شماره ۱۳۳، صص ۸۵-۹۲.
- روزبان، فرناز؛ و دامغانیان، حسین (۱۳۹۱). «بررسی پیامدهای دورکاری در زنان شاغل». *مجله زن و فرهنگ*، سال سوم، شماره ۱۰، صص ۹-۲۰.
- زمانی، فریبا (۱۳۸۶). «تأثیر کار زنان بر زندگی خانوادگی». *روزنامه همشهری*، سال پانزدهم، شماره ۴۲۳۶، ص ۲۳.
- شفیع، صابر؛ و شریف‌زاده، میلاد (۱۳۹۹). «بررسی توانمندسازی کارکنان مدارس». *مجله پژوهش‌های معاصر در علوم و تحقیقات*، سال دوم، شماره ۲۱.
- شکرالله‌زاده، نگار (۱۳۹۸). «مفهوم کارآفرینی اجتماعی؛ رویایی که در دنیای دیجیتال محقق می‌شود». *خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران*، کد خبر: ۸۳۵۱۲۳۵۶، به نشانی: www.irna.ir.
- صالحی، صغری؛ و قاسمی، حاکم (۱۳۹۷). «سازمان‌های غیررسمی زنان مالزی و ترویج ارزش‌های فرهنگی ایران». *مجله پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام*، سال هشتم، شماره ۱، صص ۱۲۳-۸۹.
- صدیقیان، خالد (۲۰۲۰). «نقش آموزش در توانمندسازی زنان». *وب‌گاه صبح کابل*، به نشانی: subhekal.com.
- صمدی میارکلایی، حسین؛ آقاجانی، حسنعلی؛ و صمدی میارکلایی، حمزه (۱۳۹۲). «تبیین و بررسی اثربخشی دوره‌های آموزشی کارآفرینی طرح‌های زود بازده بر کارآفرینان زن». *مجله زن و جامعه*، سال چهارم، شماره ۱۵، صص ۱-۲۸.

- طباطبایی‌یحیی‌آبادی، شهناز؛ و حسینیان، سیمین (۱۳۸۴). «توانمندسازی زنان سرپرست خانواده از طریق مشاوره گروهی، آگاه‌سازی و کارآفرینی». *مجله خانواده پژوهی*، سال اول، شماره ۴.
- عاشوری توتکابنی، سحر (۱۳۹۴). *بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی زنان در کشورهای جهان سوم با تمرکز بر کشور ایران با استفاده از ماتریس سوات* (پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته NBA). ساری: موسسه آموزش عالی روزبهان.
- فلاحی، بهاره (۱۳۹۸). «کارآفرینان زن در مالزی و چالش‌های پیش روی آن‌ها». *مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری*، ۱۸ تیر ۱۳۹۸، شماره مسلسل ۲۲۰۰۸۲۷، به نشانی: <http://css.ir/kifqsg>
- قائدیها، نفیسه (۱۳۹۸). «زنان، اشتغال، کارآفرینی». *مجله شاخص کارآفرینی*، سال چهارم، شماره ۱۳.
- کرمانی، مهدی؛ مظلوم خراسانی، محمد؛ بهروان، حسین؛ و نوغانی دخت‌بهمنی، محسن. (۱۳۹۳). «توانمندسازی مبتنی بر کارآفرینی اجتماعی: ارائه یک نظریه زمینه‌ای؛ مطالعه موردی ستاد توانمندسازی زنان سرپرست خانوار شهرداری تهران». *مجله علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد*، دوره دوازدهم، شماره ۲، صص ۱۳۶-۱۰۷.
- کرم‌بستی، احمد (۱۳۸۰). «بررسی مفهوم، دیدگاه‌ها و مدل‌های توانمندسازی». *مجله مصباح*، شماره ۴۹، صص ۱۵۱-۱۳۵.
- کلدی، علیرضا؛ و سلحشوری، پروانه (۱۳۹۱). «بررسی تأثیر حمایت اجتماعی بر توانمندسازی زنان». *مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، سال چهارم، شماره ۴، صص ۲۲-۷.
- کولایی، الهه؛ و حافظیان، محمدحسین (۱۳۸۵). «نقش زنان در توسعه کشورهای اسلامی». *مجله زن در توسعه و سیاست*، دوره چهارم، شماره ۱، صص ۶۰-۳۳.
- کیانی قلعه‌سرد، سروش؛ و ارسلان‌بد، محمدرضا (۱۳۹۳). «توانمندسازی اقتصادی زنان با نگاهی به تجربه ژاپن». *همایش ملی زن و توسعه پایدار روستایی*. مشهد: دانشگاه فردوسی.
- گلرد، پروانه (۱۳۸۴). «عوامل مؤثر در توسعه کارآفرینی زنان ایرانی». *مجله پژوهش زنان*، دوره سوم، شماره ۱، صص ۱۲۳-۱۰۱.
- محمدی، زهره؛ و لشگرآرا، فرهاد (۱۳۹۲). «نقش آموزش کارآفرینی در توانمندسازی زنان کارآفرین روستایی استان ایلام». *مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی*، شماره ۲، صص ۷۰-۶۱.
- مسعود، زهرا (۱۳۹۹). «تبیین و تحلیل چگونگی توانمندسازی زنان». *وب‌گاه موسسه آینده‌پژوهی جهان اسلام*، به نشانی: <https://b2n.ir/k91286>.
- مسعود، زهرا (بی‌تا). «روند توانمندسازی زنان در مالزی». *پرتال خبری و تحلیلی پارس مدیا*، به نشانی: <https://b2n.ir/g18349>.

- ممیز، آیت‌اله؛ قاسمی، سیده عاطفه؛ و قاسمی، سیده فاطمه (۱۳۹۲). «بررسی عوامل مؤثر در توسعه کارآفرینی زنان». *مجله پارک‌ها و مراکز رشد، سال نهم، شماره ۳۵*.
- Abd Rani, Sh. & Hashim, N. (2017). "Factors that Influence Women Entrepreneurial Success in Malaysia: A Conceptual Framework". *International Journal of Research in Business Studies and Management*, 4 (1): 16-23.
- Ahmad, A. (1998). Women in Malaysia, *Country Briefing Paper*, December 1998.
- Anantharaman, R. (2013). "Environmental, Personality and Motivational Factors: A Comparison Study between Women Entrepreneurs and Women Non Entrepreneurs in Malaysia". *International Journal of Business and Management*, 8 (13): 15.
- Arasti Z. (2006). Entrepreneurship development of academic women and girls, the first seminar on women entrepreneurship and challenges. BRUSH CG. 1992. Research on women business owners: Past Trends, A New Perspective and Future Directions, *Entrepreneurship: Theory and Practice*, summer, Pp: 5-30.
- Aramesh H.; Ras A & Keshavarz S. (۲۰۲۱). "The effectiveness of Social Entrepreneurship in Empowering Rural Women - Case: Suburban Area of Chabahar". *Quarterly Journal of Space Economy & Rural Development*, ۹(۳۴): ...۶۲-۴۱
- Asghari F. & Honardoust A. (2014). "Comparative Study between Status of Women in Iran and Malaysia". *Quarterly Journal of Women in Development and Politics*, 12 (1): 75-92.
- Ashuri Tutkaboni S. (2015). "Investigating factors affecting the development of women's entrepreneurship in third world countries with a focus on Iran using the SWAT matrix (MBA master's thesis)". Sari: Rozbahan Institute of Higher Education.
- Boroujerdi L. & Vjeh M. (2016). "A Comparative Study of Laws and Government Development Programs in the Field of Family – Case Study: Iran and Malaysia". *Journal of Iranian Social Development Studies (Jisds)*, 8(3): 19-33.
- BR1M Website (2017). Inkubator Kemahiran Ibu Tunggal I-Kit Available at: <https://b2n.ir/a74598>.
- FedEx Website (2021). Selling Shoes through Social Commerce, Available at: <https://b2n.ir/t07729>.
- Fi Life Team Website (2020). I am Christy Ng and this is How I Invest, Published 19 Nov 2020, available at: <https://b2n.ir/s97659>.
- Fuad, N .Bohari, A. (2012) "Business Intelligent as Survivalability Strategy of Women Entrepreneurs in Malaysia". *Journal of Asian Business Strategy*. Publisher: Asian Economic and Social Society, 2 (11).
- Fallahi B. (2020). "Women entrepreneurs in Malaysia and the challenges they face". Center for Presidential Strategic Studies, July 18, machine gun number 2200827, available at: <http://css.ir/kifqsg>.
- Gaediha N. (2020). "Women, employment, entrepreneurship". *Journal of Entrepreneurship index magazine*, 4(13).
- Gelard P. (2006). "Factors Affecting Iranian Women Entrepreneurship". *Journal of Woman in Development and Politics (Women's Research)*, 3(1): 101-123.

- Javaheri F. & Ghozati S. (2005). "Barriers to women's entrepreneurship: Investigating the impact of gender inequality on women's entrepreneurship in Iran". *Journal of Iranian Sociology*, 5(2): 161-178.
- Goh, sh. (2017). *Startup Story: DeliverEat*, Available at: <https://b2n.ir/u32172>.
- Kaldi A.; Salahshouri P. (2012). "The Investigation of Social Support's Effect on Women Empowerment". *Journal of Iranian Social Development Studies (Jisds)*, 4(4): 7-22
- Kerem Bastani A. (2002). "Examining the concept, views and models of empowerment", *Mesbah Magazine*, (49): 151-135.
- Kermani M.; Mazlum Khorasan M.; Bahravan H.; & Nughani Dokhtbahmani. (2014). "Empowerment based on social entrepreneurship: presenting a grounded theory, case: study of the empowerment headquarters of women heads of households of Tehran Municipality". *Journal of Social Sciences of Ferdowsi University of Mashhad*, 12(2): 107-136.
- Kiyani ghaleh sard S.; & Arsalanbad M. (2014). "Women's economic empowerment with a look at Japan's experience", *National Conference on Women and Sustainable Rural Development*. Mashhad: Ferdowsi University.
- Koulaei E.; & Hafezian M. (2007). "The Role of Women in Muslim Countries' Development". *Journal of Woman in Development and Politics (Women's Research)*, 4(2-1): 33-60.
- Kimpah, J. & Raudeliūnienė, J. (2014). *Impact Of Women Empowerment On Work Performance: Malaysian Banks*, Thematic conference of the 17th Lithuanian Young Scientists Conference "Science - the Future of Lithuania Proceedings of the 17th Conference for Junior Researchers". Science - Future of Lithuania.
- Kogiso, M. & Yu, L. & Masuda, R. (2017). *Advancing Women's Empowerment Growing Women's Entrepreneurship through Ict in Southeast Asia*. Published in 2017 by The Sasakawa Peace Foundation and Dalberg Global Development Advisors.
- LinkedIn Website (2022). *MyWIN Academy*. Available at: <https://b2n.ir/t65840>.
- Massoud Z. (____). "Women's Empowerment Process in Malaysia". *Pars Media news and analysis portal*. Available at: parsmedia.my
- Massoud Z.; (2021). "Explaining and analyzing how to empower women". The website of the Institute of Future Studies of the Islamic World. Available at: iiwfs.com
- *Mid-Term Review of the Eleventh Malaysia Plan, Empowering Human Capital Chapter 13: Empowering Human Capital*.
- *Ministry of Women, Family and Community Development, Malaysia Progress Report 2014 – 2019. Beijing Declaration and Platform for Action*.
- *Ministry of Women, Family and Community Development. (2020). The main vision of the Ministry of Women*. Available at: socialprotection.org.
- Mohammadi Z.; & Lashgarara F. (2013). "The Role of Entrepreneurship Education in Empowering Rural Female Entrepreneurs on Ilam Province". *Journal of Agricultural Extension and Education Research*, 6 (2): 61-72.
- Momayez A.; Ghasemi S A. & Ghasemi S F. (2013). "Factors Affecting Women Entrepreneurship in Business". *Quarterly Journal of Roshd Fanavari*, 9 (35): 15-22.
- Nair, S. (2018). *Women's Entrepreneurship: Lessons and Good Practice National case studies from Cambodia, Indonesia, Malaysia and Philippines*, United Nations Publication.

- Nawaz, F. (2015). From Gender Disparity to Women's Empowerment A critical evaluation of the impact of selected microfinance programs on women's empowerment in rural Bangladesh, Thesis submitted in fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy, Department of Politics and Public Policy, School of Social and Policy Studies Faculty of Social and Behavioural Sciences Flinders University Adelaide, South Australia, June 2015.
- Ojediran, F. & Anderson, A. (2020). "Women's Entrepreneurship in the Global South: Empowering and Emancipating?" *Administrative Sciences*, 10 (4): 1-22.
- Pembangunan, K. & Keluarga, W. (2003). The Progress of Malaysian Women Since Independence 1957 – 2000, Ministry of women and Family Development, Bar Code Design Network, Published September 2003.
- Ranjbaran R (2011). "Women and social participation and entrepreneurship". *Journal of Work and society*. (133): 85-92.
- Roozban F. & Damghanian H. (2012). "Teleworking Consequences on the Women Employees". *Journal of Woman and Culture*, 3(10): 9-20.
- Salehi S.; & Ghasemi H. (2018). "Malaysian Women's NGOs and Promoting Iranian Cultural Values", *Quarterly Journal of Political Research in Islamic World*, 8 (1): 89-123.
- Samadi Miyarkalaei H.; Aghajani H. & Samadi Miyarkalaei H. (2014). "Verification and Investigation of the Effectiveness of the Curriculums about Entrepreneurial Quick-Return Plan on Female Entrepreneurs of Mazandaran". *Journal of Woman & Society*, 3(15): 1-28.
- Sedighian Kh. (2020). "The role of education in empowering women". Subhe Kabul website. To the address: subhekabul.com
- Shah Alam, S.; Mohd Jani, M. & Omar, N. (2011). An Empirical Study of Success Factors of Women Entrepreneurs in Southern Region in Malaysia, *International Journal of Economics and Finance*, 3(2), May 2011.
- Shafiee S. & Sharifzadeh M. (2021). "Examining the empowerment of school staff". *Journal of Contemporary Research in Science and Research*, 2 (12): 35-47.
- Shokroallahzade N. (2020). "The concept of social entrepreneurship; a dream that comes true in the digital world". Islamic Republic News Agency, News code: 83512356, Available at www.irna.ir.
- Tabatabaei Yahya Abadi Sh. & Hosseinian S. (2006). "Empowering women heads of families through group counseling, awareness and entrepreneurship". *Journal of Family Research*, 1(4): 359-368.
- Zamani F. (2007). "The effect of women's work on family life". *Journal of Hamshahri news papar*, 15 (4236): 23.
- Tallypress Website (2015). Christy N – The next Jimmy Choo?. Available at: <https://b2n.ir/t19610>.
- Tan, D. (2019). Food Delivery Firm Delivers on Growth. Available at: <https://b2n.ir/a95137>.
- The Eighth Malaysia Plan (2001-2005). (2001). Official Website Prime Ministre's Office of Malaysia, available at: www.pmo.gov.my.
- The Ninth Malaysia Plan (2006-2010). (2008). Official Website Prime Ministre's Office of Malaysia, available at: www.pmo.gov.my.

- The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2017). Strengthening Women's Entrepreneurship in ASEAN towards Increasing Women's Participation in Economic Activity. September 2017.
- The Tenth Malaysia Plan (2011-2015). (2010). Official Website Prime Ministre's Office of Malaysia, available at: www.pmo.gov.my.
- Topimin, S. (2015). Government intervention in women entrepreneurship development: Opportunities and challenges for Bumiputera women entrepreneurs (BWEs) in the handicraft industry in Malaysia. A thesis submitted in partial fulfilment of the requirements of Nottingham Trent University for the Degree of Doctor of Philosophy. November 2015.
- Wanitaboleh Website (2021). CGC BizWanita-I, Available at: <https://b2n.ir/x89337>.
- WENA (Women Entrepreneur Network Association Malaysia) Website (2021). Introduction, available at: www.wena.my.